

Адитивне виготовлення виробів авіакосмічного та оборонного призначення

Нещодавно компанія Harris Corp. (підрядник МО США) провела пряме порівняльне випробування надрукованих на 3D-принтері схем РЧ-підсилювача й антен та аналогічних конструкцій на друківаних платах (ДП; РСВ), виготовлених традиційними методами. Обидві схеми, виконані методом адитивного виготовлення, працювали так само добре, як і реалізовані на традиційних ДП, а друкувалися на кілька днів швидше, ніж за звичайного виготовлення. Ця демонстрація була покликана показати придатність електроніки, створеної прецизійним 3D-друком, для оборонного та авіакосмічного застосування.

Під час співпраці з компанією Nano Dimension, виробником 3D-принтерів для друкованої електроніки, інженери Harris вирішили з'ясувати, наскільки РЧ-схеми, створені за допомогою адитивного виготовлення (3D-друку), можна порівняти зі схемами, виготовленими за звичайними технологічними процесами. Дослідження охоплювало проектування та імітаційне моделювання схем, їх виготовлення та випробування. Цілі, поставлені командою Harris, полягали в тому, щоб вивчити використання 3D-друку для функціональних РЧ-схем, продемонструвавши порівняння характеристик надрукованих на 3D-принтері та виготовлених звичайними методами схем. Об'єктами випробувань для перевірки концепції стали підсилювач на робочу частоту 2 ГГц і РЧ-антена з робочою частотою 5.2 ГГц. У цій статті наводяться подробиці та експериментально отримані результати дослідження з обговоренням їхнього значення у виготовленні РЧ-виробів.

Образно висловлюючись, спектр застосування продукції Harris — від океану до орбіти. Компанія постачає критично важливі системи для зв'язку, інформування та захисту і є лідером у галузі тактичного зв'язку, РЕБ, авіоніки, керування повітряним рухом, космічних і розвідувальних, а також метеорологічних рішень. Наразі Harris, яка створює схеми і системи для передачі даних, відео та голосу на далекі відстані, зосередилася на підвищенні мобільності та робочих характеристик систем, одночасно займаючись скороченням часу і витрат на проектування, що особливо важливо у випадку складних оборонних і космічних систем. Звідси й інтерес компанії до адитивного виготовлення.

Це дослідження з використання адитивного виготовлення в розробленні РЧ-схем для бездротових систем є частиною спільного проекту з Ізраїльським управлінням підтримки інновацій (Israel Innovation Authority, IIA) і фондом космонавтики

Флориди (Space Florida Foundation) — партнерством, яке сприяє науковим дослідженням, розробкам і комерціалізації авіакосмічних і технологічних проектів. Компанія Nano Dimension отримала від IIA грант на співпрацю з Harris у сфері застосування 3D-друку в електронних модулях. Мета проекту — продемонструвати, що 3D-друк двосторонніх багатосарових схем, що об'єднують силові кола, цифрові та РЧ-сигнали, може покращити масогабаритні характеристики, знизити потужність споживання і вартість (*Size, Weight, Power, and Cost, SWaP-C*) космічних систем.

ПОБУДОВА РАДІОЧАСТОТНОЇ СХЕМИ

Створення РЧ-компонентів для складних систем, як правило, є комплексним процесом, що складається з безлічі етапів. Досягнення оптимальних характеристик компонента і системи відбувається ітеративно: створюється проект, потім прототип схеми, цей прототип випробовується для виявлення недоліків, у проект вносяться зміни, після чого створюється і випробовується черговий прототип. Так повторюється доти, доки не буде знайдена оптимальна конструкція. Цей процес забирає багато часу та грошей. Разом з електронними компонентами, що становлять основу автомобільних, оборонних, споживчих і медичних пристроїв, сама можливість застосувати 3D-друк у створенні прототипів ДП та інших компонентів лише за кілька годин і прямо «на місці» — незалежно від складності схеми — економить час і гроші та сприяє швидким інноваціям.

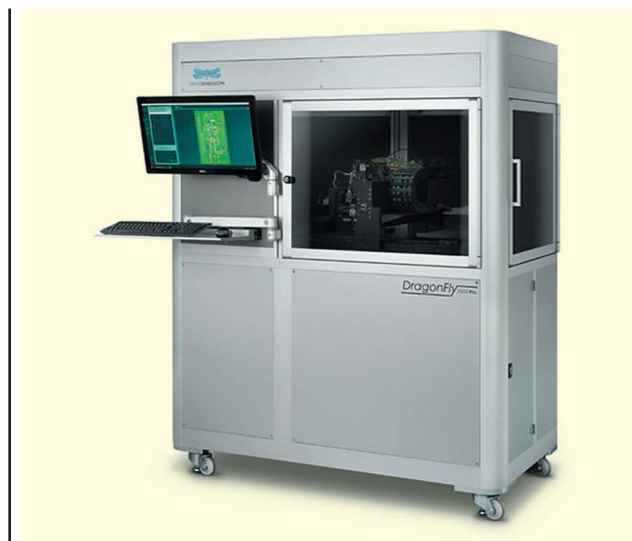
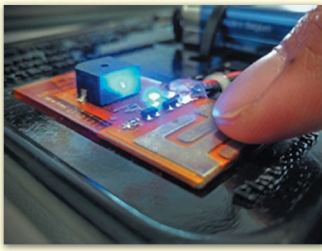

Рис. 1. Зовнішній вигляд 3D-принтера DragonFly

Рис. 2. Датчик дотику Phytес, надрукований на 3D-принтері DragonFly

Для виготовлення друкованих схем за допомогою 3D-друку для цього дослідження, Harris скористалася принтером DragonFly («Бабка»), який випускається компанією Nano Dimension (рис. 1) і являє собою першу комерційну систему адитивного виготовлення друкованої електроніки. DragonFly пропонує практично необмежені можливості зі створення щільно скомпонованих електронних прототипів і швидкого виконання ітерацій проектування. Система з високою роздільною здатністю друкує одночасно метал і полімер для ДП і прецизійної електроніки на кшталт датчиків, РЧ-схем, антен, литих між'єд-

нань (molded interconnects) і частин, що виготовляють на замовлення, до яких відносяться смарт-картки, RFID-схеми та інші вироби для ідентифікації, а також їхні масиви (*arrays*) (рис. 2). За допомогою DragonFly можна виготовити схеми та системи з жорстким корпусуванням, поєднаним із гнучкими ДП, і зробити все це в єдиному процесі друку, без використання кабелів і з'єднувачів.

Harris вибрала в партнери Nano Dimension тому, що 3D-принтер DragonFly сконструйований таким чином, щоб кардинально скоротити час і вартість розробки, забезпечуючи при цьому виробництво складних електронних систем, які не можуть бути виготовлені звичайними методами. У принтері застосовуються струмопровідні срібні та діелектричні чорнила, спеціально призначені для тривимірного друку електроніки. Щоб оцінити придатність 3D-друку для РЧ-систем, Harris спроектувала, змодельовала та випробувала РЧ-підсилювач, надрукований на 3D-принтері, та порівняла його з підсилювачем, виготовленим звичайним методом ДП з основою зі склотекстоліту FR4. І підсилювач, і антена були спроектовані із застосуванням програмного забез-

Рис. 3. РЧ-підсилювач, надрукований за допомогою системи DragonFly Pro

печення для імітаційного моделювання ЕМ-полів. Щойно було змодельовано і задано діаграми спрямованості антени, файл було перетворено і завантажено в DragonFly для 3D-друку. У результаті виготовлена схема практично повністю відповідала вихідному проекту, демонструючи очікувану функціональність.

РЧ-підсилювач (рис. 3) був виготовлений фахівцями Harris в єдиному процесі друку, який зайняв близько 10 год і передбачав використання випущених Nano Dimension струмопровідних і діелектричних чорнил з наночастинками срібла. Компоненти були вручну припаяні до ДП розмірами 101 × 38 × 3 мм.

eSUN®

Філаменти для 3D-друку

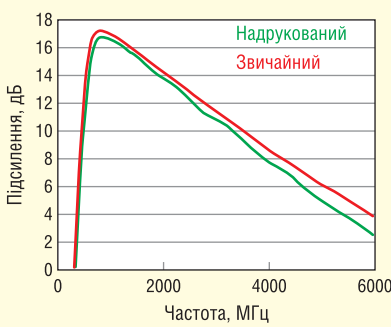

Схеми, які традиційно виготовляли, на-
впаки, довелося відправити на стороннє
підприємство, а цей процес зазвичай
займає від кількох днів до тижнів. Під-
силювач, надрукований за допомогою
DragonFly, був розрахований на 2 ГГц
і демонстрував близькі до результатів
моделювання характеристики до 6 ГГц.
АЧХ виявилася піднятою порівняно з
очікуваною і порівняною з АЧХ підси-
лювачів, виготовлених на основах з FR4
звичайними методами.

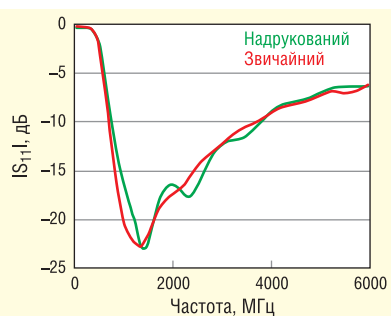
РЕЗУЛЬТАТИ ВИПРОБУВАНЬ

Для того щоб оцінити якість зробле-
ної на 3D-принтері РЧ-схеми і по-
рівняти її зі схемами на традиційних ДП,
фахівці Harris виміряли малосигнальний
коефіцієнт посилення, зворотні втрати
на вході і виході у кожного підсилю-
вача. Інженери Harris визначили, що
РЧ-схеми, надруковані адитивним мето-
дом, вийшли такими ж, як і виготовлені
традиційними способами, що наочно
показує придатність технології 3D-друку
для створення функціональних РЧ-схем.

На рисунку 4 порівнюється кое-
фіцієнт посилення надрукованого на
3D-принтері та звичайного підсилювачів,
різниця становить менше ніж 1 дБ

Рис. 4. Коефіцієнт посилення підсилювача, виготовленого на 3D-принтері та звичайним способом

Рис. 5. Параметр |S22| підсилювачів, виготовленого на 3D-принтері та звичайним способом

на 4700 МГц і менше ніж 1.3 дБ на
6000 МГц. Знижене підсилення на-
друкованого підсилювача зумовлене
підвищеними втратами в діелектрику
і провідниках ліній передачі. На ри-
сунку 5 наведено порівняння за па-
раметром |S11| двох прототипів, що
не виявляє істотних відмінностей між
характеристиками підсилювачів у смузі
10–6000 МГц. Аналогічно зіставлення
за параметром |S22| двох підсилювачів,
показане на рисунку 6, відображає
практично однакові частотні характе-
ристики. Ці результати та висновки ком-
панія Harris представила на конферен-
ції IEEE Radio & Wireless в м. Орlando.

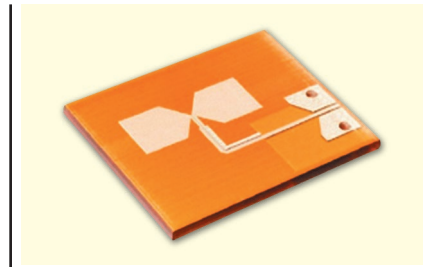
З огляду на отримані робочі харак-
теристики, а також можливість швидкого
і доступного виготовлення прототипів,
Harris продовжує розвивати технології
3D-друку, зокрема проводить випро-
бування в реальних польових умовах,
таким як космічний простір. Крім на-
земного тестування на безвідмовність,
розроблені компанією Harris з викорис-
танням принтера DragonFly апаратні
засоби доставлені на Міжнародну косміч-
ну станцію, де проходять випробову-
вання на здатність встановлення зв'язку
зі станцією стеження за супутниками
Harris у Флориді. Цей проєкт дозво-
ляє забезпечити систематичний аналіз
створених 3D-друком матеріалів для
космічних систем, які особливо часто
застосовуються в наносупутниках.

ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ АВІАКОСМІЧНОЇ ТА ОБОРОННОЇ ГАЛУЗЕЙ

Результати проведеного дослідження
продемонстрували широкі можли-
вості адитивного методу виготовлення
електроніки для різних галузей промис-
ловості, в тому числі авіакосмічної та
оборонної. Вони показують придатність
надрукованої на 3D-принтері електро-
ніки для РЧ-схем, що свідчить про здат-

Рис. 6. 5G-антена, надрукована на замовлення на 3D-принтері компанією Nano Dimension

Рис. 7. 5G-антена, надрукована на замовлення на 3D-принтері компанією Nano Dimension

ність цієї технології відігравати важливу
роль у просуванні систем малих супут-
ників і супутників на низькій навколо-
земній орбіті (*low Earth orbit, LEO*). Існує
безліч варіантів застосування цих супут-
ників, від високошвидкісного доступу в
Інтернет до мереж «Інтернету речей».
Технологія 3D-друку може відігравати
вирішальну роль практично у всіх аспек-
тах наукового дослідження, проектуван-
ня і виготовлення, пропонуючи відчутні
переваги, такі як продуктивність, швидко
розроблення і можливість друку склад-
них форм, недосяжних за традиційних
процесів виготовлення.

Компанії Harris і Nano Dimension
продовжують покращувати ВЧ-характе-
ристики у надрукованих на 3D-принтері
схем та роблять ці пристрої компакт-
нішими та щільніше скомпонуваними.
Можливість перегляду конструювання
схем — навіть із залученням ДП на гнуч-
ких основах і використанням унікальних
геометричних форм — ось головна пе-
ревага адитивного виготовлення, що
дає змогу створювати форми, недосяжні
за традиційного виготовлення.

ВИСНОВОК

Надрукована на 3D-принтері елек-
троніка має цілу низку переваг.
Можливість власного 3D-друку РЧ-еле-
ктроніки та антен значно скорочує
час і вартість створення прототипів і пе-
ревірки нових концепцій. За допомогою
3D-друку можна створювати антени, за
характеристиками схожі з традиційно
виготовленими, що послужить каталі-
затором швидкого прогресу в галузі
радіозв'язку (рис. 7). 3D-друк дає змогу
створювати ще компактніші та легші
антени в жорсткому корпусі, суміщен-
ому з гнучкими схемами, та усунути
потребу в кабелях та з'єднувачах. Крім
того, що ця технологія скорочує вар-
тість і час виготовлення, вона здатна
послабити загрозу порушення прав ін-
телектуальної власності.